

התפסה בדבר הנדור / יג:

מובא **במשנה נדרים** (יג): "ואלו מותרין כחולין שאוכל לך כבשר חזיר כעבודת כוכבים..." , ומוסיפה הגמ' (יד.) "מנה"מ אמר קרא איש כי ידור נדר לה', עד שידור בדבר הנדור". נדר חל אם תולה אותו בדבר שהוא עצמו נדר, כגון כיכר זו עלי כקרבן, שהוא בא ע"י נדר, אבל אם תולה אותו בחזיר אע"פ שהוא איסור אין הנדר חל כיון שאין איסור חזיר חל ע"י נדר.

הראשונים נחלקו בטעם הדבר, **הר"ן** (יד.) ד"ה 'אמר קרא' כתב:

"משום דסברא היא דמתפיס בדבר האסור לא חייל, דבשלמא בדבר הנדור מצי לאתפויס ולומר כיכר זה עלי בנדר וקרבן שנאסר ע"י נדר, אבל כי מתפיס בדבר האסור לא כלום קאמר דהיכי לימא כיכר זה עלי כבשר חזיר לא אפשר דבשר חזיר אסריה רחמנא והוא לא אסריה".

מתפיס בנדר תולה את נדרו בנדר אחר, והנדר השני חל כמו הנדר הראשון, דהיינו שאומר כמו שנדרתי על הקרבן כך אני נודר על הכיכר, אבל מתפיס בדבר האסור אין לו במה להתפיס שהרי אין שם נדר.

הריטב"א (יג): מבאר:

"וטעמא דמילתא משום דחזיר ונבילה אין גופן אסור איסור חפצא אלא שהאדם אסור לאוכלן, וא"כ קונם דהוי איסור חפצא היכי שייך לומר שיהא איסורו כנבילה, שהרי נבילה אין איסור בגופה יותר מהיתר דעלמא"

א"א לתלות איסור חפצא של נדר באיסור נבילה שאינו אלא איסור גברא, ואי אפשר לומר כשם שזה אסור זה אסור שהרי הם איסורים שונים.

ולכאורה יסוד המחלוקת הוא, מהו נדר, איסור או התפסה.

הר"ן בריש מסכתין (ב.) נוקט:

"עיקר הנדר הוא שיאמר דבר זה אסור עלי, ובין שהתפיסו בדבר אחר בין שלא התפיסו זהו נדר האמור בתורה, אלא דהיכא שהתפיסו בעינן שיתפיסנו בדבר הנדור ולא בדבר האסור".

וכן **ברמב"ם** (א, א):

"הנדר נחלק לשתי מחלוקות החלק הראשון הוא שיאסור אדם על עצמו דברים המותרים לו כגון שיאמר פירות מדינה פלונית אסורין עלי ... בכל לשון שיאסור הרי זה נאסר בהן..."

לעומת זאת בשבועות (דף ח. בדפי הרי"ף) אומר **הר"ן**:

"דעיקר הנדר האמור בתורה היינו שתלאו בדבר הנדור... אבל בלא התפסה א"א לו לאסור את המותר אלא מפני שקדש עושה חליפין אף הוא יכול להתפיס איסורו בדבר המותר לו או

לאחרים וזה הוא עיקר נדר, והיינו דאמרין עד שיידור בדבר הנדור דעיקר נדר בהתפסה הוא, ואע"פ שאם לא התפסו חייל ההוא מדין יד הוא דמהנל¹.

וכן בתוס' (ב.) "דעיקר הנדר הוא דמתפס החפץ בדבר הנדור" וכן כתב הרשב"א.

הראשונים שסברו שעיקר הנדר באיסור, פירושו, שאמירתו 'דבר זה אסור עלי' פועלת להחיל איסור על החפצא, ולכן אמירה זו היא עיקר הנדר, והתפסה היא כשאומר כיכר זו אסורה עלי כקרבן, ומשמעותו כשם שבקרבן נדרתי והחלתי איסור כן בכיכר זו אני מחיל איסור, ולפי זה אומר הר"ן, זהו דוקא בדבר הנדור, אבל מתפס בדבר האסור אינו יכול לומר כן, כיון שלא נדר על חזיר אלא הוא אסור מעצמו.

ובדעת הראשונים שסברו שעיקר הנדר הוא התפסה, הפירוש הוא שאינו יכול להחיל איסור בחפץ, אלא שהוא מחיל על החפץ דיני קרבן, ואמירה זו אינה יוצרת איסור, אלא אמירתו 'כיכר זו עלי כקרבן' מחייבת אותו לנהוג בה דיני קרבן, ואם יעבור על נדרו, לא יעבור על איסור קרבן, כיון שאין קדושה בחפץ, אלא יעבור על דיבורו לנהוג בחפץ דיני קרבן.

ולפי פירוש זה מובן הסבר הריטב"א, מדוע אי אפשר לידור בדבר האסור, בקרבן שיש לו איסור בחפצא אפשר להחיל דיני קרבן גם על הכיכר, אבל בחזיר שאין בו איסור בחפצא אלא איסור גברא, אי אפשר להחיל דיני חזיר על הכיכר.

בריטב"א (קידושין נד.):

"מיהו אומר מורי דהיכא דאמר כיכר זה אסור עלי שלא אוכלנו כנבילה חייב משום ידות נדרים, דהאי דקאמר כנבילה לאו אאיסור כיכר קאי שיהא איסורו כנבילה אלא אשלא אוכלנו קאי שקיבל עליו איסורו שלא יאכלנו כשם שאינו אוכל נבילה"

וזה כיון שהבעיה היא שא"א להחיל דיני נבילה על הכיכר, ולכן כשקיבל עליו איסור אכילה אע"פ שאומר כנבילה הנדר חל.

המהרלב"ח (סי' כז) פוסק, באומר לאשתו הרי את אסורה עלי כאמא דחל האיסור אף שהתפס בדבר האסור, וזה מובן ע"פ הר"ן שהרי מתפס בדבר האסור לא חל כיון שאין שם נדר שאפשר לתלות בו את נדרו, ולכן אם הוא אומר בפירוש הרי את אסורה עלי, אע"פ שאמר כאמא הנדר חל כאילו לא התפס כיון שאמר לשון נדר. אבל לפי הריטב"א דבר זה לא יתכן כיון שלפי הריטב"א כל נדר הוא התפסה, ומחיל על החפץ חלויות של המתפס, ולכן כאן אע"פ שאמר הרי את אסורה עלי, הרי הוא רוצה להחיל עליה דין אמא, ולכן הנדר לא חל כיון שאמא זהו דבר האסור (מל"מ א, ז).

המשנה אומרת: "כחלת אהרון וכתרומתו מותר", ולכאורה חלת אהרון ותרומתו הם דבר הנדור, שהרי צריך להפריש אותם ומדוע לא חל הנדר.

הר"ן (יג): (מסביר:

"שאע"פ שחל איסור ע"י קריאת שם לא מקרו דבר הנדור, שאע"פ שהוא אסור לזה ומותר לזה לא מחמת נדרו הוא שהרי כשהפרישן לא פירש, אלא ודאי מאי דאסירי לזרים מחמת אסורא הוא דרמא רחמנא עלייהו".

¹ בישוב הסתירה עיין במאמר 'מהות הנדר' בפרק ראשון.

דבר זה מובן דווקא לפי הר"ן, כיון שלשיתו דבר הנדור היינו, היכן שאסר חפץ בנדר יכול לאסור כמוהו בהתפסה חפץ שני, דהיינו שהוא מתפיס בפעולת הנדר של הקרבן, ולכן בתרומה שהוא מחיל שם תרומה והתורה אוסרת תרומה לזרים, א"כ הפרשת התרומה אינה פעולת נדר ואי אפשר להתפיס בה.

אבל לשיתו הריטב"א עדיין קשה, שהרי לשיתו דבר הנדור הוא איסור בחפצא שאותו אפשר להחיל גם על החפץ הנדור, ולכן בתרומה אפי"א אם האיסור לזרים הוא מהתורה ולא מחמת ההפרשה, עדיין זהו איסור בחפצא שאפשר להחיל כמוהו גם על החפץ המודר.

ולכאורה צריך לומר בשיטת הריטב"א כתירוץ הרא"ש (יב):

"ואע"ג דמתסר ע"י פיו לא הוי דבר הנדור, דהא מעיקרא נמי הוא אסור משום טבל ופיו לא אסר אלא התיר להוציא את השירים מידי טבל"

כלומר האיסור אינו דין בתרומה אלא זהו איסור טבל שהוא קודם להפרשת התרומה והוא וודאי דבר האסור, וזה מובן גם ע"פ הריטב"א.

וברשב"א תירץ:

"וטעמא דמילתא דאע"ג דצריך לקרות להם שם, מ"מ לאו כקרבן הם כיון שהם מותרים אפילו למקנת כספו של כהן, אלא הרי הם כנכסי כהן ונכסי בניו ובנותיו אלא שלא זיכה אותם רחמנא אלא לכהן ולבני ביתו ודבר האסור הוא, מה שאין כן בבכור שהוא קרבן ואסור לכל חוץ מזוכרי כהונה"

ונראה שהרשב"א (ששיטתו היא עיקר הנדר התפסה) מבין שההתפסה מחילה את הקדושה שבקרבן על הכיכר, והכיכר עצמה נעשית קדושה, ולכן מסביר הרשב"א בחלת אהרון כיון שאין קדושה לתרומה, שהרי מותרת למקנת כספו של כהן, א"כ אי אפשר להמשיך ממנה קדושה על החפץ, ומה שתרומה אסורה לזרים זהו דין בתרומה, ורק בקרבן, שיש בו קדושה שהרי אסור לזרים, אפשר להתפיס בו.

והגדרת הרשב"א צריכה ביאור, בשלמא לריטב"א החפץ אינו הופך להיות קדוש כקרבן, אלא הנודר נוהג בו דיני קרבן, אבל לפי הרשב"א נראה שקדושה נמשכת מהקרבן לחפץ שנהיה קדוש, וצריך ביאור כיצד, ואולי זה מה שכתב הר"ן בשבועות "קודש עושה חליפין".

הרמב"ם (נדרים א, ז) כתב: "...מפני שאפשר שידור אדם קרבן ויעשה בהמה שהיתה חול קרבן ותאסר". נראה ברמב"ם שהבין שכמו שבאיסור הוא מחיל איסור על החפץ, כך בהתפסה הוא מחיל על החפץ דיני קרבן, ולכן אומר הרמב"ם שכמו שהוא יכול להחיל קדושה בבהמה כך הוא יכול להחיל קדושה בחפץ, ולפי זה ממשיך הרמב"ם בהלכה ח', ט':

"אבל האומר פירות אלו עלי... כבשר חזיר או כעבודה זרה או כנבילות וטריפות וכיוצא באלו, הרי אלו מותרין ואין נדר שא"א שיעשה דבר שאינו בשר חזיר כבשר חזיר. זה הכלל כל המשים דברים המותרים כדברים האסורים אם אותו דבר האסור יכול לעשותו בנדר הרי אלו אסורים ואם אינו יכול לעשותו בנדר הרי אלו מותרין"

התפסה היא שהוא מחיל על החפץ איסור של קרבן, ולכן בדבר שאי אפשר לעשותו בנדר, אי אפשר להחיל איסור כזה גם על החפץ.

ולפי זה מסביר הרמב"ם את דין חלת אהרון בהלכה יא' "אבל האומר פירות אלו עלי כחלת אהרון או כתרומתו, הרי אלו מותרין, שאין שם דרך אלו להביא בנדר ובנדבה" כיון שאי אפשר להחיל שם תרומה על חולין אי אפשר להחיל איסור תרומה על החפץ.

הסבר זה ברמב"ם נראה גם ממה שכתב בהלכות ערכין (ו, לד) "הקדש טעות אינו הקדש ... התפיס בה אחרת ואמר זו כזו הרי השניה הקדש", **והקשה המל"מ** :

"...ובעיקר הדין שדמה רבינו התפסה לתמורה הדבר צריך תלמוד, דלפי זה מי שאסר את הפת והתפיס דבר אחר בפת, אותה ההתפסה חלה אפילו בטעות דומיא דתמורה דהא נדרים דין הקדש אית להו, דהא קי"ל דיש מעילה בנדרים (מעילה ד, ט) וכיון שהוכחנו דבנדרים ההתפסה חלה אפילו בטעות, מוכרחים אנו לומר שאין נשאלין בה דהא כבר הוכחנו לעיל דהא בהא תליא, וא"כ דברי רבינו הללו סותרים למה שכתב (הלכות נדרים ד, י) "נשאל על הבשר והותר בו לא הותר הפת" דהיכי שייך שאלה גבי בשר כיון דאיסור הבשר חל אפילו בטעות"

המל"מ מקשה כיון שנדרים הם כהקדש שהרי יש בהם מעילה, כיצד ניתן להישאל על התפסה כיון שכמו הקדש היא חלה אפי' בטעות.

ולפי ביאור זה ברמב"ם, מתורצת הקושיה, כיון שמה שיש מעילה בנדרים זה אינו מכיון שנדר הוא הקדש, אלא כיון שהחיל דין קרבן על החפץ, ממילא יש בו מעילה כמו קרבן, אבל הנדר עצמו אינו הקדש אלא החלת חלויות על החפץ, ולכן נדר טעות אינו נדר בשונה הקדש.

וניתן עוד לתרץ ע"פ **המאירי** (כח). שמחלק בין נדר ע"י איסור לנדר בהתפסה, התפסה בקרבן מחילה קדושה בחפץ כמו קרבן אבל איסור אינו מחיל קדושה אלא איסור בלבד, ולכן רק כשנודר בלשון קרבן יש מעילה כיון שהחפץ קדוש כקרבן, אבל לא בלשון איסור ולכן מתפיס בשר בפת כיון שאין שם קדושה אלא איסור, שהרי לא נדר בקרבן, א"כ אין מעילה ולא הוי כהקדש, ולכן אפשר להשאל על הבשר.

על ביאור זה ברמב"ם קשה מהגמ' (טו):

"תנן שאת נהנית לי עד הפסח אם תלכי לבית אביך עד החג, הלכה לפני הפסח אסורה בהנאתו עד הפסח ... א"ר אבא הלכה לפני הפסח אסורה ולוקה, לא הלכה אסורה בעלמא".

ופירש הר"ן:

"כלומר לוקה היא אבל הוא אינו לוקה שהרי לא עשה שום איסור אלא שהדירה ... אבל **הרמב"ם** כתב לוקה הוא שהדירה אם הינה אותה, אבל היא אינה לוקה, דכיון דלא נדרה כלל לא שייך בה לא יחל דברו".

משמע שלפי הר"ן כיון שיש איסור בחפץ, א"כ כשנהנית עוברת על האיסור אע"פ שלא נדרה, אבל ברמב"ם משמע שהנדר אינו חל על בחפץ כמו הביאור לעיל, אלא האדם נוהג בחפץ איסור ואם נהנה עובר על מה שאמר שינהג איסור, ולכן האישה שלא נדרה אינה לוקה².

וצריך להסביר ברמב"ם שפעולת האיסור אינה פועלת על החפץ, אלא על האדם, דהיינו לגבי החפץ הוא איסור, וכשאוסר בקרבן לגבי החפץ הוא קרבן, ולכן מגדיר הרמב"ם דבר הנודר כדבר שאפשר ליצור

² ובהרחבת צדדים אלו ראה מאמר בענין 'מהות הנדר'.

כמוהו, וכמו שפעולת נדר יכולה לעשות בהמה קרבן, כך היא יכולה לחייב את האדם לנהוג בחפץ איסורי קרבן.

ולכן יש מעילה בנדרים, כיון שצריך לנהוג בהם דיני קרבן, אבל אם מי שלא נדר יעבור על הנדר, לא ילקה, כיון שכל החיוב הוא על הנדר.

ולפי הריטב"א נראה שהאשה שעברה על הנדר אינה לוקה מטעם אחר. לפי הריטב"א הנדר אינו מחיל חיוב, אלא יש חיוב על הנודר לעשות כמו שאמר, ואם יעבור, אינו עובר על איסור קרבן, אלא על שלא עשה את מה שאמר, ולפי זה רק הנודר עצמו יכול ללקות כיון שאמר ולא קיים, אבל האשה שלא נדרה אינה עוברת כלל.

לפי החסבר השני ברמב"ם ניתן להבין את תירוץ הקוב"ש (שבועות סימן ו) על הרמב"ם בהלכה ט"ו.
בדף יא: מסתפק רמי בר חמא:

"הרי עלי כבשר זבחי שלמים מהו... אלא כגון דמחית בשר זבחי שלמים קמיה ומחית דהיתרא גביה ואמר זה כזה מאי, בעיקרו קא מתפיס או בהיתרא קא מתפיס... (דף יב:): לימא כתנאי הרי עלי בככור, רבי יעקב אוסר ורבי יהודה מתיר... ומ"ט דמאן דשרי אמר קרא כי ידור עד שידור בדבר הנדור... ומאן דאסר בכור נמי מתפיסו בנדר הוא דתניא משום רבי אמרו מנין לנולד בכור בתוך ביתו שצריך להקדישו שנאמר הזכר תקדיש, ומאן דשרי כי לא מקדיש ליה מי לא מיקדיש".

הגמ' מסתפקת לגבי מתפיס בשלמים, האם הוא מתפיס באיסור שהיה בשלמים לפני זריקת הדמים והנדר חל, או שהוא מתפיס בהם כמו שהם עכשיו, והנדר לא חל כיון שהם מותרים. הגמ' מנסה להעמיד בשאלה זו את מחלוקת התנאים לגבי מתפיס בככור האם הנדר חל, ודוחה הגמ' ומעמידה את המחלוקת לגבי בכור האם הוא דבר הנדור.

הרמב"ם (א, טו) פוסק:

"היה לפניו בשר קדש אפילו היה בשר שלמים אחר זריקת דמים שהוא מותר לזרים ואמר הרי הן עלי כבשר זה הרי אלו אסורין שלא התפיס אלא בעיקרו שהיה אסור, אבל אם היה בשר בכור אם לפני זריקת דמים (כיון שלפני הזריקה הוא עדיין אסור) הרי זה אסור ואם לאחר זריקת דמים (שהוא מותר באכילה) הרי זה מותר".

וקשה על הרמב"ם ממ"נ, אם בכור הוא דבר האסור, א"א לידור בו אפילו לפני זריקת דמים, ואם הוא דבר הנדור אפשר לידור בו אפילו לאחר זריקת דמים, כמו שכתב הרמב"ם לגבי שלמים שבעיקרו קא מתפיס.

מתרץ הקוב"ש יש שני סוגי נדר, יש התפסה ויש המשכה, המשכה היא כאשר הקרבן לפניו והוא אומר זה כזה וממשיך את הקדושה מהקרבן לכיכר, ובהמשכה לא בעינן דווקא דבר הנדור כיון שהוא ממשיך קדושה מחפץ לחפץ, ואין זה משנה כיצד חלה הקדושה הראשונה, אבל כאשר הקרבן אינו לפניו וא"א להמשיך קדושה מחפץ לחפץ, ישנה התפסה. התפסה היא במעשה הנדר, כמו שהנדר הואיל להחיל איסור בקרבן, כך יועיל להחיל איסור בחפץ, ובנדר כזה בעינן שיתפיס בדבר הנדור כיון שבדבר האסור המעשה אינו מועיל ליצור איסור.

ולכן פוסק הרמב"ם בבכור בזמן שהוא לפניו, לפני זריקת דמים שיש בו איסור, אפשר להמשיך את האיסור והנדר חל אע"פ שבכור הוא דבר האסור, אבל אחרי זריקת הדמים שהוא מותר אי אפשר להמשיך ממנו איסור. וזה דווקא כשהבכור לפניו, אבל כשאינו לפניו, והוא צריך להתפס בנדר אי אפשר להתפס בבכור כלל שהרי הוא דבר האסור.

וזה מובן ע"פ ההסבר השני ברמב"ם, שההתפסה פועלת על האדם ולא על החפץ, אבל לפי ההסבר הראשון שההתפסה מחילה קדושת קרבן בחפץ, הרי א"א להחיל על החפץ קדושת בכור שהוא דבר האסור.

בעצם ההגדרה של בכור כדבר האסור צריך לדון, בשלמא אם נאמר שההתפסה היא במעשה הנדר מובן שכיון שבבכור אין מעשה שהרי הוא קדוש מעצמו, בכור הוא דבר האסור, אבל לשאר השיטות קשה.

הרמב"ם הגדיר דבר הנדור, מה שאפשר לנדור אותו (לפי שני ההסברים), אבל בבכור הסיבה שא"א לנדור אותו היא שהוא קדוש מעצמו, ולא בגלל שאין לאדם כח להקדישו, כמו שאומר רבי, "מנין לנולד בכור בתוך ביתו שצריך להקדישו שנאמר הזכר תקדיש" ומשמע שיש ממש בהקדש זה, שאם לא כן מה המצווה בכך.

וכן מוכח בהלכה י' "החטאת והאשם אע"פ שאינן באין בנדר ונדבה כמו שיתבאר במקומו אפשר לנדור להביא אותם מחמת נדרו שהנודר בנזיר מביא חטאת" דהיינו אע"פ שהחטאת שבה מתפס אינה נדר כיון שיכול לחייב עצמו בחטאת הוי דבר הנדור ואפשר להתפס בכל חטאת.

וע"פ הקוב"ש מובן, כיון שדין דבר הנדור ולא דבר האסור הוא רק כשמתפס בפעולת הנדר ולא כשמתפס בגוף הקרבן, ובבכור הפעולה אינה מועילה שהרי הוא קדוש מעצמו וא"א להתפס בה.

ובגרי"ז תירץ עוד ע"פ הרמב"ם (הלכה יג) "הרי הן כבכור הרי אלו מותרין שאין קדושתו בידי אדם ואינו יכול להתפסו בנדר שנאמר בו, לא יקדיש איש אותו" ומסביר הגרי"ז שזו הסיבה שהביא הרמב"ם פסוק, ללמוד ממנו שא"א להקדיש בכור כלל, ולא רק בגלל שהוא כבר קדוש.

ובריטב"א שהגדיר דבר הנדור היכן שיש איסור בחפצא קשה, הרי בבכור יש איסור בחפצא, וההתפסה היא באיסור ולא בנדר.

וכן ברשב"א שהגדיר שההתפסה ממשיכה את הקדושה מחפץ לחפץ, ודבר האסור הוא מה שאין בו קדושה, הרי בבכור ודאי יש קדושה.